

از حرمت روزه سکوت تا جواز سکوت متهم

سکوت متهمان یکی از مکررترین صحنه‌ها در فیلم‌های تلویزیونی و سینمایی است. گاهی او با گفتن این‌که تا وکیلیم نباشد ...

سکوت متهمان یکی از مکررترین صحنه‌ها در فیلم‌های تلویزیونی و سینمایی است. گاهی او با گفتن این‌که تا وکیلیم نباشد سخن نخواهم گفت، سکوت را تا مدتی ادامه می‌دهد، اما زمانی هم سکوت تکنیکی برای لو ندادن برنامه و نقشه عملیات (بخصوص در مورد گروه‌های مبارز) است یا نمادی برای به رسمیت نشناختن روند بازجویی و محاکمه. از سوی دیگر مکرر می‌شنویم سکوت علامت رضاست و چنین جمله‌ای می‌تواند در معادلات حقوقی مردم بخصوص در معاملات اثرگذار باشد. موضع شرع هم در مقابل سکوت جالب است بخصوص این‌که از قول شخصیت بزرگی چون حضرت مریم گفته شده که من روزه سکوت خواهم گرفت.

شرع چه می‌گوید؟ سکوت مباح است، روزه سکوت حرام

ابتدای سخن به موضوع شرع پرداخته خواهد شد. این پرسش مطرح است که آیا سکوت کردن یا روزه سکوت گرفتن از دید شرع مجاز است؟ در مورد سکوت می‌توان گفت اگر این سکوت به حقوق مردم آسیبی نرساند یا به خود شخص ضرری وارد نسازد، می‌تواند در زمره اعمال مباح قرار گیرد. به این معنا که نه انجام چنین عملی توصیه و نه از آن نهی شده است، مثل راه رفتن. اما ماجرای روزه سکوت کاملاً متفاوت است.

ماجرای آنجا آغاز می‌شود که در آیه ۲۶ سوره مریم، خداوند به حضرت مریم می‌فرماید بگو: «من برای خداوند رحمان روزه ای نذر کرده‌ام، بنابراین امروز با هیچ انسانی سخن نمی‌گویم!« این مسأله باعث ایجاد این پرسش شده که نذر برای گرفتن روزه سکوت و خود روزه سکوت چه حکمی دارد؟ علمای اسلامی گفته‌اند اگر کسی بخواهد به آداب روزه، حرف نزدن را هم بیفزاید یا این‌که روزه ای را خلق کند که در آن فرد فقط به حرف نزدن می‌پردازد، بدعت در دین ایجاد کرده و از این نظر است که در روایاتی از پیامبر(ص)، امام سجاد(ع) و امام صادق(ع) گفته شده روزه سکوت جایز نیست و حرام است. میان فقها هم برای حرمت این روزه اجماع است، اما حال پرسشی مهم پیش می‌آید. با آیه قرآن ذکر شده باید چه کرد؟ آیا این آیه، روزه سکوت را جایز ندانسته است؟ در مقابل این پرسش گفته شده «ظاهر آیات فوق نشان می‌دهد مریم به خاطر مصلحتی مأمور به سکوت بود و به فرمان خدا از سخن گفتن در این مدت خاص خودداری می‌کرد تا نوزادش عیسی، لب به سخن بگشاید و از پاکی او دفاع کند که این از هر جهت موثرتر بود. از سوی دیگر، از تعبیر آیه چنین برمی‌آید که نذر سکوت برای آن قوم و جمعیت، کار شناخته شده‌ای بود، به همین دلیل این کار را بر او ایراد نگرفتند، ولی این نوع روزه در شرع اسلام، مشروع نیست؛ هرچند یکی از آداب روزه کامل در اسلام آن است که انسان هنگام روزه گرفتن، زبان خود را از آلودگی به گناه و مکروهات حفظ کند و همچنین چشم خود را از هرگونه آلودگی برگیرد.« (منبع: سایت اسلام کوئست، موسسه فرهنگی رواق حکمت متعلق به آیت الله هادوی تهرانی).

در چه اماکنی رعایت سکوت الزامی است؟

بحث از سکوت در قوانین، چند بعد دارد. نخست باید دانست رعایت سکوت در برخی اماکن لازم است و می‌توان به دلیل رعایت نکردن این سکوت با متخلف برخورد کرد. مجلس یکی از این اماکن است. رئیس مجلس، مسئول برقراری نظم و سکوت در مجلس است و نمایندگان طبق آیین نامه داخلی موظفند به تذکرات رئیس توجه کنند. از سوی دیگر، رئیس قدرت اخراج کسانی غیر از نمایندگان که برهم زنده نظم هستند، دارد. در آیین نامه‌های انصاف که نهادی مشابه شورای حل اختلاف کنونی در سال‌های پیش از انقلاب بود، حضور مردم عادی به شرط سکوت در جلسات رسیدگی به دعاوی ممکن بود. همین موضوع در همه دادگاه‌ها هم وجود دارد. قاضی دادگاه حتی توانایی دارد دستور دهد برهم زنده نظم دادگاه به صورت آبی بازداشت شود. در زندان‌ها هم گفته شده رعایت سکوت پس از خاموشی کامل (بین ساعت ۲۲ تا ۲۴) الزامی است؛ البته به طور کلی در مواردی هم رعایت نکردن سکوت تحت شرایط ذکر شده در قانون می‌تواند تحت عنوان مزاحمت قابل تعقیب باشد. مثل تولید سروصدا هنگام شب در مجتمع‌های مسکونی یا در بیمارستان‌ها و اماکن درمانی.

سکوت در قانونگذاری

از سوی دیگر سکوت می‌تواند در قانونگذاری هم به چشم بیاید. گاهی نمایندگان در جریان رسیدگی به یک قانون درخواست می‌کنند

این طرح یا لایحه برای مدتی سکوت بماند. این مساله به دلایل کارشناسی یا سیاسی است. گاهی هم پیش می آید در یک متن قانونی گفته شود در موارد سکوت قانون (نداشتن حکم) چه باید کرد. در اغلب موارد گفته می شود به قانون دیگری که مادر این قانون است، توجه شود یا این که گاهی هم نیاز پیدا می شود تفسیر قانون یا قانونگذاری صورت گیرد. یکی از آخرین موارد جنجال حقوقی بر سر سکوت قانون در جریان شهرداری مجدد محمدباقر قالیباف در تهران به وجود آمد. برخی حقوقدانان می گفتند با سکوت قانون جدید درباره انتخاب مجدد شهردار برای بار سوم، این کار اجازه داده شده و برخی معتقد بودند محدودیت قانون سابق برای ممنوعیت انتخاب شهردار برای بار سوم برقرار است.

سکوت در معاملات

اما در معاملات وضع به چه صورت است؟ آیا می توان ادعا کرد سکوت هنگام انعقاد یک معامله علامت رضا است؟ چنین نیست. قانون مدنی در ماده ۲۴۹ خود قاعده کلی را چنین بها نهاده که «سکوت مالک ولو با حضور در مجلس عقد اجازه محسوب نمی شود.» با این حال در صورتی که طرفین در قرارداد دوجانبه خود طریق دیگری را پیش بینی کرده باشند، می توانند سکوت را هر گونه که بخواهند تفسیر کنند، البته در برخی موارد هم عرف چنین صدق می کند که سکوت واقعا به معنای رضایت باشد. مثلا این روزها که افراد با مشغله فراوان و عجله زیاد، گاهی کمتر از یک دقیقه در مغازه هستند و اساسا صحبتی میان آنها و فروشنده شکل نمی گیرد، اما در حقیقت عمل خرید و فروش یا به تعبیر حقوقی ایجاب و قبول صورت می گیرد.

سکوت، حق متهم

در بخش جزایی و کیفری باید گفت متهم در جریان بازجویی حق دارد سکوت پیشه کند. این حق را نمی توان با ابزارهای مختلف بخصوص با شکنجه از او گرفت، اما دادگاه هنگام سکوت متهم متوقف نمی ماند؛ بلکه از ادله و شواهد دیگر استفاده می کند و بعد از این است که چه بسا سکوت متهم به ضرر او هم شود، مثل این که موید شواهدی ضد او باشد یا نتواند اتهامی را از گردن او بردارد. در دادگاه های حقوقی که برای معاملات هم شکل می گیرد، دادگاه در موارد سکوت خواننده، به سمت ادله دیگر من جمله قسم خوردن طرف دیگر دعوا می رود.

مصطفی مسجدی آرانی / جام جم